

Ezt a véleményünket nem változtatja meg, legfeljebb csak árnyalja az az észrevétel, hogy akad néhány meseszöveg, amelyből, sajnos, egy-két szófacsarintás erejéig itt-ott kilóg a népies-népieskedő, kedélyes-kedélyeskedő ferdítői lóláb. Kilenc fordító közül egyetlenegy mintha túl szabadon értelmezte volna a fordítói ideálként megcélzott *magyar irodalmi nyelv* fogalmát. Ha a szövegekbe való beleegyénieskedés a kötetről kialakuló kellemes hatást lényegesen nem is befolyásolja, mégsem hagyhatjuk szó nélkül: nem tartjuk valószínűnek, hogy a *hun* (*hol helyett*), *aszontad* (*azt mondtad helyett*), *köll* (*kell helyett*) – és így tovább – nélkül nem lettek volna meg szerencsésen némely meseszövegek. Még a *kipötytyent fámtosan, vigyorgott a sütyörödött, eleredtek lányfellyülbeszélőbe* – és hasonlók – is túl kackiás kifejezéseknek tűnnek ezekhez a mesékhez, amelyek népinek népiek ugyan, de talán mégsem egészen úgy, ahogyan fordítójuk gondolja. Ezek a töről metszett népies szóalakok, töményen hangulatos kifejezések még ha találóak is, magamutogatók: eltakarják, ahelyett hogy kiteljesítenék a mesék szépségeit. Pedig ezek a szép mesék megérdemlik, hogy úgy szólaljanak meg, ahogy Fehér Ferenc, Ács Károly, Dudás Károly és a többiek szövegei. És megérdemlik a szép és jó könyvekre ugyancsak rászoruló gyermekeink is.

Végezetül: nem volna méltányos említetlenül hagyni Dudás Antal ihletett illusztrációit sem. Szép, nyugalmat árasztó, a mesék világába simulékonyan beleolvadó, egy-egy apró, jellegzetes vonás, motívum által azonban belőle mégis diszkrétén kiemelkedő rajzai szerencsés és biztos kezű, jó stílusérzékű rajzolóként mutatják be őt.

CSEH Márta

KÉPEK, SZÍNEK A MÚLTBÓL

Régi magyar kódexek I–III. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1985–1989

Egy új nyelvemléksorozatnak immár három kötete készült el az ELTE Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén. *Régi magyar kódexek* néven indult el, s a hasonmásban mindmáig hozzáférhetetlen XV–XVI. századi magyar kódexeket teszi közzé.

Az új sorozat megindítását az indokolja, hogy a Codices Hungarici köteteinek lassú ütemű megjelenése – a kifogástalan feldolgozási mód és igényes kivitel mellett sem tudja kielégíteni a „tudományos érdek” köteleményeit (1942 óta mindössze 6 kötet jelent meg).

Szerényebb külsővel, de kisebb megjelenési intervallummal ígérik ezeket a kiadványokat.

A sorozat első kötete egy 1521-ben készült kódexünket tartalmazza, amely nevét kezdő sorairól kapta: *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról*. A második kötet a *Bod-* és a *Sándor-kódex*, a harmadik pedig a *Smor-kódex* és a *Krisztina-legenda* feldolgozását adja. A szövegek kivétel nélkül a XVI. század első feléből valók.

A kötetek szerkezete jól átgondolt, és – igen helyesen – mindegyik azonos módon épül fel. A bevezető tanulmány, amely a kódexszöveggel kapcsolatos eddig kutatásokat

összegzi, jelentős része a könyvnek. Sok mindent megtudunk innen kódexeink sorsáról, hányatott, részben rejtélyes életútjáról. A kódexirodalom kutatóinak állhatatos munkája azt mutatja, hogy konkrét adatok (évszám, a scriptor neve stb.) híján a fellelhető körülményekből jól kell tudni következtetni; tudni kell, hogy a szöveg némán is sok mindenről vall. Pl. a Könyvecse scriptorának rendi hovatarozását egyetlen momentum is eldöntheti: a hagyomány szerint ui. a domonkosrendiek a szenteket mint *anyánk*-at, illetve *atyánk*-at emlegetik. Ha az írás formája, a vonalvezetés alapján nem is dől el, hogy férfi vagy nő írta a szöveget, a szintén itt előforduló megszólítások már árulkodóbbak: a *nénéim* megszólítás, valamint a következő sor mutatja, hogy mind a címzett, mind pedig a scriptor nő lehetett: „szeretjük-e az drágalatos nevét hogy istennek leányinak mondassunk”.

De nemcsak maga a szöveg, néha a törlések, javítások is sugallnak valamit: az író/másoló eredeti szándékát, netán a latin szöveg nyugtétól való szabadulás halvány gesztusát; vagy esetleg a szerző anyanyelvjárását fedi fel, amikor (ekkor még) öntudatlanul korrigál.

A kódex vándorútjának állomásaira fényt deríthet egy-egy későbbi bejegyzés (városnév, tulajdonos neve) is, ugyanakkor az utólagos beavatkozások, pl. a hiányosan dokumentált restaurálás, kárt is okozhatnak; pl. a Krisztina-legenda eredeti helye a Horvát-kódex kötéstáblájának szétbontásával eldönthetetlené vált.

A kötetek bevezető tanulmányai a kódexekre vonatkozó szakszerű adatok után a szövegátírás egyetlen korszerű elvét ismertetik, miszerint átíráskor minden jelet ki kell tenni, „tekintet nélkül arra, hogy van-e funkciója vagy nincs”. Itt van még szó az írásjelek használatáról, sőt a szövegek íráshibáinak a jellemzését is megtaláljuk.

Ezek után következnek bal oldalon a kódex hasonmása (fényképmásolata), illetve jobb oldalon a betűhív átirat.

Maguk a szövegek izgalmas műfaji, műfajmegnevezési kérdéseket vetnek fel, pl. a Sándor-kódexbeli *Három körösztýén leán* c. mártírpassió hosszú viták során kialakult műfaji kategória. Neveztek dialogizált legendának, mártírdramának, per formájában megírt legendai tárgyú mártírpassiónak stb. Egyébként is a műfajok sokféleségét találjuk a kötetekben: traktátusok, legendák, bibliai jelenetek, memorizálásra szánt intelmek, látomások, vetélkedések.

A szövegeket olvasva egy régmúlt világ színei elevenednek meg; egy-egy jelző, szándékaltalan kiszólás, vaskosabb megjegyzés a teológia célzatú tanítás, példázat mögül elővillantja a kor emberét, minden bölcsességével és gyöngéjével egyetemben.

„Vaskos humorú” (Horváth J.) megjegyzésként hat a következő sor a Sándor-kódexből: „ne kéméld mast az béka szalannát”; tehát ‚ne kéméld a potrohod’, ha részesülni akarsz a mennyei üdvösségben; s immár naturalisztikusnak a következő a Krisztina-legendából: „fertelmes Urbán férgeknek mészárosa”.

Érdekes tartalmi momentum a Bod-kódexnek a három tüzes lándzsa története, ezek ui. az emberi kevélység, fősvénység és paráznaság miatt csapnak le. Ugyanakkor egy örök érvényű emberi életbölcselet fogalmazódik meg abban a részletben, amikor a „megkorult”, telhetetlen királynak holtában meg kell elégednie három sing földdel és három sing vászonnal. Izgalmasak ugyanennek a kódexnek a szimbólumai is: pl. a vilá-

got jelképező felemás, elől szép, hátul csúf asszony motívuma, vagy az unikornis elől menekülő ember ábrázolása.

Már az említett mozzanatokból is láthatjuk, hogy a kódexekben az egykorú, többé-kevésbé hiteles események csodás elemekkel váltakoznak, keverednek. Jó példa erre a Három körösztýén leán legendája, melyben a szerző aktualizál: a római császár helyett itt a török császárt és udvarát találjuk.

A kódexek szövegében a leírt esemény hitelességét erősítendő a középkori ember tárgyi világának egyes vetületei is felsejlenek. Tényszerűen, pontosan rögzíti a Krisztina-legenda szerzője a mártírlány kínzásának stációit. A korabeli kínzási eljárások leírásai a csodatörténet angyal-epizódjával váltakoznak; a komor, naturalista színeket azonban nem oldják fel. Íme néhány részlet!

Kezdetben kínzója „tenyerekkel parancsolá ő orcáját verni”, majd „marok vesszőkkel verik”, megparancsolja Krisztina „nyakába járomfákat avagy köteleket vettetni: és kezeit lábait békóba szegeztetni és berekeszteté őtet a tömlöcbe”; majd „parancsola egy kereket hozni és szent Krisztinát reá kötöztetni: és az kerék alá lángat gerjeszteni: és fákat terejteni alája: és olajt a tűzben ötteni (önteni)”; később faggyú, szurok és kénkő kerül a tűzbe, a lány fejét „megberetváltják”, egy bájoló két kígyót hoz stb.

Az egyes szövegrészek szuggesztív hangja, ábrázolásmódja nyilván meggyőző benünket, hogy a régi könyvek böngészése a „szakmán” kívüliek számára is lehet élmény; a művelődéstörténetet, a szélesebb körű történetet is érintő mozzanatok lelhetőek fel XVI. századi kódexeink szövegében; sőt az irodalomtörténet „nagy eseményei” is számosak: gondoljunk csak a Könyvecse Lucanusra visszamenő első magyar hexaméterére, vagy a szintén itt található első magyar Dante-fordításra.

RAJSLI Ilona

S Z Í N H Á Z

FIZETEK, FŐÚR! AVAGY AZ OROSZLÁNSZÍVŰ JENŐ

Magamban így nevezem ezt a nosztalgikus szórakoztató estet: Jenő úr és barátai. S közben nem csak arra gondolok, hogy Ferenczi Jenő, a Rádiószínház színésze, akit a színházi közönség is ismer, többek között a Forгатókönyv című Örkény-dráma előadásából, meghívta néhány színésztársát, idősebbeket meg egészen fiatalokat is, hanem arra is, hogy olyan szerzőket „hívott meg”, akik szívéhez – színész esetében azt jelenti: ízléséhez – közel állnak. Kik ezek? Seres Rezső, a rekedt hangú zongorista, néhány sikeres szám szerzője és előadója, Gábor Andor, Lányi Viktor, Vadnai László, Király Dezső, Lőrincz Miklós, Tabi László, a magyar kabarészínpadok ismert munkatársai, ötletgyár-

Fizetek főúr! avagy Az oroszlánszívű Jenő. Nosztalgikus-zenés kabaré. Rendező: Bozó László (Budapest). Közreműködnek: Ferenczi Jenő, Sz. Rövid Eleonóra, Tápai Kornélia, Gerich Endre, Fejes György, Balázs Piri Zoltán, Szilágyi Nándor és Boross László